

ETTEVÕTETE KONKURENTSIEELISTE KUJUNDAMINE

OLULISE MÕJUGA GLOBAALSED TRENDID

Maailma rahvastik kasvab ja vananeb

Tehnoloogia muutub järjest kiiremini

Loodusvarasid napib järjest enam

Ärimudelid ja töö olemus muutub

Rahvusvahelised institutsioonid nõrgenevad, riikidevahelised jõujooned muutuvad, Aasia tõuseb

ARENGUD EESTIS

Ettevõtete investeeringute tase on üsna kesine.

Vähene teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon.

Töötajate palgad kasvavad, mistõttu senised tööjõumahukad ärimudelid ammenduvad.

Ettevõtluskeskkonna kujundamine pidades silmas tuleviku vajadusi.

Tootlikkuse kasv pole oodatavas tempos kasvanud.

Eesti on Euroopa Liidu riikide võrdluses üks väikseima ressursitootlikkusega riike.

ARENGUVAJADUS

ETTEVÕTETE KONKURENTSIEELISTE KUJUNDAMINE

- Töötada teadus- ja arendustegevuse abil välja uued tooted ja teenused.
- Võtta ettevõtetes kasutusele uued tehnoloogiad ja ärimudelid.
- Osaleda globaalsetes väärtusahelates ning tõusta seal tootearendaja tasemele.
- Võtta kasutusele paindlikud töövormid.
- Inimesed peavad kohanema vajadusega juurde õppida terve elukaare jooksul.
- Oskustega välistööjõu kaasamine kolmandatest riikidest peab muutuma paindlikumaks.
- Nii õigus- kui ka maksukeskkond peavad paindlikult võimaldama uute ärimodelite ning töövormide rakendamist.
- Kujundada Eesti ettevõtlus- ja ärikeskkonda selliselt, et suudaksime hoida ja ligi meelitada võimekaid ettevõtjaid, investeeringuid, talente.
- Muuta ühiskonna hoiakuid (sallivus, avatus, valmisolek muutusteks).
- Väärindada senisest enam kohalikke ressursse (puit, toit, maavarad). Maapõueressursside kasutuselevõtu eelduseks on eri maapõueressurssidest tervikliku ülevaate saamine ja kasutusvõimaluste analüüs.
- Võtta kasutusele ringmajanduse põhimõtted, et vähendada jäätmete teket, suurendada ressursitõhusust ning luua eeldused keskkonnasäästlike toodete arendamiseks.
- Parandada riigi tuntust ja pakkuda äridiplomaatia teenuseid olemasolevatel ja uutel turgudel.

KUI EI TEGELE, SIIS

Löögi all on ettevõtete majandustulemused, lisandväärtuse kasv, ekspordi konkurentsivõime.

Inimestel on raske leida oskustele vastava palga teenimise ja eneseteostuse võimalusi. Talentide väljaränne.

Kannatavad maksulaekumised, millest sõltuvad riigi teenuste maht ja kvaliteet.

Majanduse energia- ja ressursitõhusus ei parane.

ETTEVÕTETE KONKURENTSIEELISTE KUJUNDAMINE

1. Olulise mõjuga globaalsed trendid

- **Tehnoloogia muutub järjest kiiremini, samuti muutuvad ärimudelid ja töö olemus.** Ettevõtetele loovad need muutused uusi ärivõimalusi, aga eelduseks on võime (ressursid, oskused) uusi tehnoloogiaid kasutada, valmisolek pidevalt juurde õppida ja ärimudeleid kohandada, võime teha rahvusvahelist koostööd ja leida oma koht muutuvates globaalsetes väärtusahelates. Tehnoloogia kiire areng aitab toime tulla tööjõu nappusega, võimaldades osaliselt tööprotsesse automatiseerida ning kaasata töötajaid distantsilt.
- **Loodusvarasid napib järjest enam.** Seetõttu on üha olulisem ressursside tõhusam kasutamine. Ka Lääneriikide tarbijad hindavad üha enam keskkonnasõbralikke ja ressursitõhusaid tooteid.
- **Maailma rahvastik kasvab ja vananeb.** See tähendab, et muutub ka nõudlus toodete ja teenuste järele. Aasia keskklassi kasv toob kaasa tuntava tarbimise kasvu. Lääneriikides muutuvad tarbijate eelistused, väärtustatakse enam tervislikke ja kohalikke tooteid, personaliseeritud terviseteenuseid.
- **Rahvusvahelised institutsioonid nõrgenevad, riikidevahelised jõujooned muutuvad, Aasia tõuseb.** Võimalik proteksionismi kasv muudab oluliselt ettevõtete müügivõimalusi ja konkurentsitingimusi.

2. Olukord Eestis

- **Töötajate palgad kasvavad, mistõttu senised tööjõumahukad ärimudelid ammenduvad, kaotades hinnapõhises konkurentsisis oma eelise**

Väheneb ettevõtete kasumlikkus ning vaatamata ekspordi kasvule absoluutmahtudes konkurentsivõime eksporditurgudel väheneb. Vähenenud on eelkõige kaupade hinnakonkurentsivõime, teenused eristuvad paljuski tänu teadmistemahukate teenuste suurele osakaalule.^a

- **Vähene teadus- ja arendustegevus (TA) ning innovatsioon**

Vaid väga vähesed ettevõtted investeerivad teadus- ja arendustegevusse (nt 2017. a 241 ettevõtet¹) ning mahud on tagasihoidlikud (2017. a kokku 143,6 mln eurot). Eesti jääb ettevõtete TA-kulutuste osakaalu poolest SKPsse tunduvalt alla ka Euroopa Liidu keskmisele (2017. a 0,61% SKPst Eestis, 1,36% Euroopa Liidus keskmiselt). Koostöö ettevõtete ja teadusasutuste vahel on tagasihoidlik, samuti on väike ettevõtlussektoris uurimis- ja arendustööga hõivatute arv (ligi 2900 inimest 2017.a.) arv. Just ettevõtlussektori vähene innovatsioonivõime kajastub ka Euroopa innovatsiooni tulemustabelist, kus Eesti positsioon on Euroopa keskmise suhtes langenud (13. kohalt 2015. aastal 17. kohale 2018. aastal, eesmärk aastaks 2020 on 10. koht).² Vähest tehnoloogiamahukust kirjeldab ka Eesti nõrk koht Euroopa digitaalrajanduse ja -ühiskonna indeksis. Kui digitaalsete avalike teenuste poolest on Eesti Euroopa liider, siis digitehnoloogiate integreerimine ettevõtlussektoris on teiste Euroopa riikidega võrreldes kesine (ELs 20. kohal).^b Sellise olukorra on tinginud arendustegevuse investeeringute riskantsus ja pikk tasuvusaeg ning otseste ajendite nappus.

¹ Kokku oli 2016. a Eestis Statistikaameti andmetel ligikaudu 100 000 majanduslikult aktiivset ettevõtet.

² Mahajäämus on suurim ettevõtete toote-, protsessi-, organisatsiooni- ja turundusuuenduste ja patenditaotluste arvu osas. Eesti tugevaks küljeks on inimressurss, finants- ja tugimeetmed, innovatsioonisõbralik keskkond ning teadlaste tihe rahvusvaheline koostöö.

- **Ettevõtete investeeringute tase on heale majanduskeskkonnale vaatamata üsna kesine**

Mittefinantsettevõtete investeeringute suhe nende loodud lisandväärtusse jääb Eestis Eurostati andmetel alla Euroopa Liidu keskmise. Positiivse trendina on kapitalimahutuses kasvanud intellektuaalomandi kasutusõigustega seotud toodete osakaal, kuigi kogumaht jääb tagasihoidlikuks. Kui soovitakse liikuda kõrgematele väärtusahela astmetele, muutuvadki investeeringud immateriaalsesse varasse (teadus- ja arendustegevus, disain, inimesed, brändimine, reklaam, litsentsid, patendid, jne) üha olulisemaks. Eestis moodustavad investeeringud masinatesse ja seadmetesse endiselt suurema osakaalu kui Euroopas keskmiselt.^c

- **Aktiivsem tootearendus ning investeeringute kasv aitaks kaasa tootlikkuse kasvule**

Tööjõu tootlikkus moodustas 2017.a 74,4% Euroopa Liidu keskmisest ja pole oodatavas tempos kasvanud (2020.a. eesmärk on 80%).

Keskmisest eristuvad nii oma ambitsioonikuse kui ka innovatiivsuse poolest nt iduettevõtted. Muret teeb aga töötleva tööstuse väike tootlikkus (Euroopas on töötlev tööstus üldiselt suurema tootlikkusega kui teised harud, Eestis aga vastupidi), arvestades töötleva tööstuse suhteliselt suurt osakaalu majanduses (2017.a. 19% hõivest ning 15,7% SKTst). Tunduvalt enam saaks väärindada kohalikel ressurssidel (puit, toit, maavarad) põhinevat toodangut.

Näiteks põllumajandustootmise tootlikkus jääb ELi keskmisest väiksemaks. Suur osa põllumajandustoodetest eksporditakse töötlemata kujul. Samas on tootmine muutunud mitmekesisemaks (uudsed lahendused, väiketalude nišitooted, mahepõllumajanduse laienemine) ning põllumajandustootmise lisandväärtus hõivatu kohta on pikemat perioodi vaadates märgatavalt suurenenud.

Tehnoloogia kiire arengu ja tarbimiskäitumise muutuste tõttu on platvormimajandus kasvanud kiiresti nii üleilmselt kui ka Eestis. Jagamismajanduses hõivatute määr on Eestis võrdluses kogu tööhõivega ELis kõrgeim, 0,74% (Euroopa Liidu keskmine 0,15%). Eesti on esikohal platvormide arvult miljoni inimese kohta – 22 platvormi miljoni inimese kohta (Euroopa Liidu keskmine – 4,62).^d

- **Eesti on Euroopa Liidu riikide võrdluses üks väikseima ressursitootlikkusega³ riike**

Selja taha jäävad vaid Bulgaaria ja Rumeenia. Ressursitootlikkus näitab, kui palju majanduslikku tulu eurodes saadakse riigis tarbitud ühe kilogrammi materjali kohta. 2017.a. oli Eesti vastav näitaja pisut alla 0,5, Euroopa keskmine 2,04.

- **Eesti ettevõtluskeskkond on üldjoontes konkurentsivõimeline**

Seda kinnitab Eesti tõusmine Maailma Majandusfoorumi konkurentsivõime edetabelis. Eesti tugevusteks on makromajanduslik keskkond ja tööjõuturu tõhusus, samuti tervishoiu ja alghariduse tase, kõrgharidus ja täienduskoolitussüsteem ning tehnoloogiaalane valmisolek. Arenguvajadusega valdkonnad on erasektori võimekus arendada ja üle võtta uusi tehnoloogiaid, samuti infrastruktuuri kvaliteet ja laiendamine.

Maailmapanga “*Doing Business*” edetabelis on Eesti viimasel aastal langenud ning asub nüüd 16. kohal. Nõrgemad on Eesti positsioonid väikeaktsionäride huvide kaitses, ettevõtte laenu ja krediidi kättesaadavuses ning maksejõuetuse lahendustes.^e Kuigi raamistik on maksejõuetusel tugev, on just lahendustele jõudmise pikkus ning tülikus see, mida heidetakse Eestile ette. **Ettevõtte laenu ja krediidi kättesaadavus on viimastel aastatel jõudsalt paranenud.** Ettevõtete hinnangul on pangalaenude kättesaadavus hea ning ligipääs kapitalile parem kui Euroopa Liidus keskmiselt^f. Vaatamata heale seisule rahvusvahelises võrdluses on

³ Ressursitootlikkus väljendab kodumaise materjalitarbimise ja sisemajanduse koguprodukti (SKP) suhet, mida Eesti puhul mõjutab osaliselt põlevkivi kasutamine.

maapiirkondades oluliseks kapitalile ligipääsu piiravaks teguriks tagatiseks oleva kinnisvara vähene likviidsus.

Maksukoormus püsib Eestis umbes 35% SKP-st võrreldes Euroopa Liidu 40%-ga. Negatiivse aspektina toovad ettevõtjad esile lühikese etteteatamisajaga maksukeskkonna muudatusi. Tööandjate hinnangul on kitsaskohaks **oskustööjõu nappus**.⁸ Osaliselt on tegemist struktuurse tööjõupuudusega, seda nii piirkondlike erinevuste kui ka oskuste vajadustele mittevastavuse mõttes. Tööturg ja vajadused muutuvad kiiresti ja alati ei ole haridussüsteem nii kiiresti võimeline reageerima.

Ettevõtluskeskkonda edasi kujundades tuleb silmas pidada tuleviku proovikivisid – uued äri- ja töömudelid, mobiilsuse kasv, uute tehnoloogiate esiletõus ja kasutamine, potentsiaalsed geopoliitilised muudatused, regionaalse tasakaalu säilitamine, kuritegevuse, sh küberkuritegevuse kasv.

3. Arenguvajadus

Eesti ettevõtete konkurentsieeliste kujundamine olukorras, kus hinnakonkurents on enam püsida ei suudeta.

Teadus on Eestis kõrgel tasemel, kuid selle panus ettevõtete tootlikkuse kasvu on siiani olnud tagasihoidlik. Tuleb üha soodustada koostööd ettevõtete ja teadusasutuste vahel, sh tuleb olla avatud rahvusvahelisele koostööle. Kõigi osaliste võimekus ja motivatsioon koostööd teha peab kasvama. Lisaks tuleb alusuuringute kõrval enam rõhku panna rakendusuuringutele. See tähendab, et teadustulemusi tuleb arendada edasi selliste tehnoloogiliste valmidusastmeteni, et ettevõtjatel ja investoritel tekiks huvi ja julgus neisse investeerida. Riik peab jagama riske (pakkudes toetusi, finantsinstrumente), mida ühel ettevõttel üksi ei ole mõttekas võtta, kuid mis ühiskonnale tervikuna pikemat perspektiivi silmas pidades on kasulik. See omakorda eeldab ettevõtetes vastava võimekuse olemasolu (nt teadustöö kogemusega töötajad). Riigi poliitika selles valdkonnas ning innovatsioonisüsteemi toimivus vajavad ülevaatamist.

Tehnoloogia areneb kiirenevalt ning ettevõtjad võtavad uusi tehnoloogiaid üha kiiremini kasutusele. **Eesti ettevõtetel on uute tehnoloogiate ja ärimudelite kasutuselevõtu arenguruumi palju.** Nt ulatuslikum digitehnoloogiate, sealhulgas tehisintellektil põhinevate lahenduste integreerimine ettevõtlussektoris, sh tööstussektoris loob võimalused protsesse tõhustada, globaalsetesse väärtusahelatesse siseneda ning uut tüüpi tooteid ja teenuseid pakkuda. Robotiseerimine ja automatiseerimine muudab aga tootmise vähem töömahukaks ja tasakaalustab sel moel palgakasvu mõjusid.

Globaalsetes tarneahelates osalemine parandab ettevõtete ligipääsu uuele tehnoloogiale ning avab uusi turge. Aasia keskklassi ja kaasnevat tarbimise kasvu ei pruugi Eesti ettevõtted iseseisvalt suuta ära kasutada. Osaledes globaalsetes tarneahelates ja seal senisest kõrgematele tasemetele tõustes on see lihtsam. See omakorda eeldab seniste ärimudelite muutumist.

Välistrendide analüüs kinnitab, et Lääneriikides on tarbimismustrid muutumas. Tarbijad on senisest informeeritumad ja suuremate nõudmistega, eeldavad personaalset lähenemist, väärtustavad keskkonnasäästu, kohalikke tooteid ja tervislikkust. Ettevõtjatele loovad need muutused uusi ärivõimalusi, mi. Neile tarbijasegmentidele keskendumise eeldused on sarnased ülal esiletooduga – tootearendus, rahvusvaheline koostöö müügi alal.

Tuleb arvestada, et uued tehnoloogiad ja IT-platvormid (sotsiaalmeedia, avaandmed, avatud platvormid, pilvetechnoloogiad, suurandmed, tehisintellekt jne) muudavad ettevõtete struktuuri ja toimimist. Traditsioonilised töö tegemise viisid hägustuvad ning need muutused eeldavad võrreldes senisega enam paindlikkust ja autonoomsust nii ettevõtjatelt kui ka töötajatelt. **Paindlikele töötamise vormidele** on iseloomulikud ebatraditsioonilised töötajad ja -kohad või ebaregulaarne töötegmine. Töötajate kaasamine distantsilt aitaks teatud määral leevendada

Eesti ettevõtete tööjõunappust ning kaasata inimesi teistest piirkondadest nii Eesti piires kui ka väljastpoolt Eestit ja Euroopat. Eelduseks on peale eesti keele teiste töökeelte kasutuselevõtt ettevõtetes.

Arvestades üha kiiremini toimuvate tehnoloogiliste muutuste (mh automatiseerimine), uute ärimudelite esile kerkimise ja samas väheneva töökohakindlusega, peavad kõik inimesed kohanema vajadusega end arendada ja juurde õppida terve elukaare jooksul. Eriti kiiresti vananevad tehnoloogiaalased ja digitaaloskused.^h Üha olulisemaks muutuvad üldoskused nagu probleemide lahendamise oskus, analüüsioskus, sotsiaalsed oskused, loovus. **Paindlikke ümberõppe võimalusi**, nt lühemaid õppeprogramme kui kraadiõpe saaksid pakkuda nii kutse- kui ka kõrgkoolid.

Kiirete muutuste tõttu on risk, et kõigil ettevõtjatel ei pruugi alati olla võimalik leida vajalike oskustega töötajaid. Ümberõpe võtab aga aega. Nii otsitakse vajalike spetsiifiliste oskustega töötajaid globaalselt ja sageli lühikesteks perioodideks. Seda tüüpi **oskustega välistööjõu kaasamine** on vaja muuta paindlikumaks. Piiratud perioodiks spetsiifiliste oskustega töötajate kaasamisega ei kaasne ilmtingimata suurt lõimimisvajadust.

Jagamismajanduse kasv on ilmekalt esile toonud vajaduse kohandada Eesti ettevõtlus- ja õiguskeskkond paremini uute ärimudelitega. **Nii õigus- kui ka maksukeskkond** (sh ELi tasandil) **peavad paindlikult võimaldama uute ärimudelite** (nt platvormimajandus) **ning töövormide rakendamist** (sellest aspektist tuleks läbi mõelda kogu sotsiaalkaitse ja pensionisüsteem). See ei ole kuigi lihtne, sest ettevõtjad ootavad samal ajal ka stabiilsust ja maksukeskkonna ennustatavust ning traditsiooniliste ja uue majanduse ettevõtete võrdset kohtlemist.

Silmas tuleb pidada, et Eesti ettevõtlusalane õiguskeskkond sõltub järjest suuremal määral Euroopa Liidus vastu võetud õigusaktidest. Seega **tuleb aktiivselt osaleda Euroopa Liidu õigusloome protsessides**, tagamaks, et kokku lepitud õiguslikud lahendused arvestaksid Eesti vajadustega toodete, teenuste, inimeste ja kapitali vaba liikumise puhul ning ei kasvataks põhjendamatult ettevõtete halduskoormust. Vältida tuleb tulevikumõjuga tehnoloogiate (sh tehisintellekti, platvormid, ploki ahelad) ülereguleerimist nii Eesti kui ka Euroopa Liidu tasandil. Toetada tuleks vabatahtlike standardite loomist, mis tähendaks turuvajadustest lähtuvate kokkulepete tegemist. Nii Eesti kui EL tasandil (sh kolmandate riikide suunal) tuleb töötada andmete kättesaadavuse parandamisega, et luua eeldus tulevitehnoloogiate kasutuselevõtuks. Väikese avatud majandusega riigina oleme väga vastuvõtlikud muutustele rahvusvahelises majanduskeskkonnas (eriti kriisidele), mistõttu on oluline aktiivselt panustada majandus- ja rahaliidu tugevamaks ja usaldusväärsemaks muutumisele ning seeläbi euro stabiilsusesse.

Laiemalt peab keskkonna kujundamisel silmas pidama rahvusvahelist positsiooni, et **suudaksime hoida ja ligi meelitada võimekaid ettevõtjaid, investeringuid, talente**. Inimesed on üha mobiilsemad, mistõttu on ka atraktiivse töö- ja elukeskkonna kujundamine üha olulisem. Üheks rühmaks, kellega tuleks tõhusamalt tööd teha, on välistudengid. Eesti üliõpilastest moodustavad välisüliõpilased ligi 10%ⁱ, kuid vaid viiendik neist jääb peale õpingute lõpetamist Eestisse tööle.

Nii uute ärimudelite ja töövormide kasutuselevõtmine ja vastavad õiguslikud ja maksumuudatused kui ka välistööjõu paindlikum kaasamine eeldavad ühiskonnas **muutuste suhtes soodsaid hoiakuid**.

Kohalikke ressursse (nt puit, toit, maavarad) **tuleb senisest enam väärindada**, mis eeldab uurimistööd, tõhusat ja eesmärgistatud koostööd riigi, ettevõtjate ja teadlaste vahel. Toiduainete tootmise häid äri- ja arenguvõimalusi kinnitas välistrendide analüüs näitas, mis näitas, et nõudlus kvaliteetse ja tervisliku toidu järele kasvab. Kaaluda tasub seni **kasutamata maavarade kasutuselevõttu**. Selleks on vaja luua terviklik ülevaade maapõueressursside

varudest ja kasutusvõimalustest. Samm edasi on mainitud valdkondade käsitlemine tervikliku **biomajanduse** võtmes, mis võimaldab luua sektorite koostöös uusi tooteid ja liikuda väärtusahelas edasi. Digitaalsed jm nutikad lahendused aitavad kasutada ressursse, tekitamata uusi jäätmeid.

Eestis on endiselt **kasutamata ringmajanduse potentsiaal**, mille võimekuse suurendamise poole liigub Euroopa Liit juba praegu. Ringmajanduse põhimõtete rakendamine aitab vähendada jäätmete teket (nii olme- kui ka biojäätmeid), suurendab ressursitõhusust ning loob eeldused keskkonnasäästlike toodete arendamiseks, mida keskkonnateadlikkuse kasvades üha enam eelistatakse.

Tähelepanuta ei saa jätta ka müügivõimalusi ja **eksporditurgude laiendamise vajadust**. Senisest paremini saab ära kasutada Euroopa ühtse turu võimalusi, eriti piiriülese teenusmajanduse puhul. Ettevõtetel on ükshaaval keeruline siseneda uutele turgudele, kus tuleb alustada riigi tutvustamisest (nt Aafrika, Araabia maad). Koostöö naaberriikidega võib lihtsustada turgudele sisenemist, samuti EL väliskaubanduse valdkonnas selgema fookuse seadmine riikidele, kuhu on võimalik suurendada Eestis toodetud kaupade ja teenuste ekspordi ning valdkondadele, kus on Eesti ettevõtjate huvi ja ekspordivõimekus. Riik peab jätkuvalt tegelema **Eesti tuntuse parandamisega** turgudel, kuhu Eesti ettevõtjad soovivad siseneda, ja pakkuma ka vajalikke **äridiplomaatia teenuseid**.

Muutuste elluviimiseks on vajalikud järgnevad tegevused:

- Töötada teadus- ja arendustegevuse abil välja uued tooted ja teenused.
- Võtta ettevõtetes kasutusele uued tehnoloogiad ja ärimudelid.
- Osaleda globaalsetes väärtusahelates ning tõusta seal tootearendaja tasemele.
- Võtta kasutusele paindlikud töövormid.
- Inimesed peavad kohanema vajadusega juurde õppida terve elukaare jooksul. Paindlikke ümberõppe võimalusi saaksid senisest tõhusamalt pakkuda nii kutse- kui ka kõrgkoolid.
- Oskustega välistööjõu kaasamine kolmandatest riikidest peab muutuma paindlikumaks.
- Nii õigus- kui ka maksukeskkond peavad paindlikult võimaldama uute ärimudelite ning töövormide rakendamist.
- Kujundada Eesti ettevõtetus- ja ärikeskkonda selliselt, et suudaksime hoida ja ligi meelitada võimekaid ettevõtjaid, investeeringuid, talente.
- Muuta ühiskonna hoiakuid (sallivus, avatus, valmisolek muutusteks).
- Väärindada senisest enam kohalikke ressursse (puit, toit, maavarad). Maapõueressursside kasutuselevõtu eelduseks on eri maapõueressurssidest tervikliku ülevaate saamine ja kasutusvõimaluste analüüs.
- Võtta kasutusele ringmajanduse põhimõtted, et vähendada jäätmete teket, suurendada ressursitõhusust ning luua eeldused keskkonnasäästlike toodete arendamiseks.
- Parandada riigi tuntust ja pakkuda äridiplomaatia teenuseid olemasolevatel ja uutel turgudel.

4. Võimalikud tagajärjed, kui arenguvajadusega ei tegele

- On löögi alla paljude ettevõtete majandustulemused, lisandväärtuse kasv, ekspordi konkurentsivõime.
- Inimestel on raske leida oskustele vastava palga teenimise ja eneseteostuse võimalusi. Talentide väljaränne.
- Kannatavad maksulaekumised, millest sõltuvad riigi teenuste maht ja kvaliteet.
- Ei parane majanduse energia- ja ressursitõhusus.

5. Eduvõimalus

Arvestades Eesti seniseid kogemusi uute tehnoloogiate rakendamisel on välja pakutud, et Eesti võiks olla **uute lahenduste katseriik**. Samuti kasutada e-residentsusest tulenevaid võimalusi **võimekate ettevõtjate jm talentide ligimeelitamiseks**. Eeldab eri osaliste (riik, ettevõtjad, pangad) võimet koostööd teha.

^a Eesti Konkurentsivõime Ülevaade 2018. Eesti Pank, mai 2018.

^b Vt nt http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=52243

^c Euroopa Investeerimispanka küsitlus EIBIS (*EIB Group Survey on Investment and Investment Finance*).

^d Study to Monitor the Economic Development of the Collaborative Economy at sector level in the 28 EU Member States, 2018, lk 9 ja 40, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0cc9aab6-7501-11e8-9483-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>

^e World Bank, <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/e/estonia/EST.pdf>

^f Eesti Pank, „Majanduse Rahastamise Ülevaade. Veebruar 2018“

<https://www.eestipank.ee/publikatsioon/majanduse-rahastamise-ulevaade/2018/majanduse-rahastamise-ulevaade-veebru-2018>

^g Eesti Konjunkturiinstituut, „Konjunktuur“ nr 3/206 (2018)“ <https://www.ki.ee/>

^h World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2018.

ⁱ Haridus- ja teadusministeeriumi andmed.